

Rerum Naturalium Fragmenta No. 175

<i>Szemere László: Szegfűgombáink</i>	3
<i>Szemere László: Friss gomba eltartása</i>	9
<i>Szemere László: Kilengések</i>	10
<i>Szemere László: A cövekelés</i>	14
<i>Szemere László: Madaraink újabb névjegyzéke</i>	15
<i>Szemere László: Vadkacsa- és vadlibaprém</i>	17

Budapest
1947

.

Rerum Naturalium Fragmenta

Jaskó Sándor szerkesztése:

Budapest XII., Hieronymi út 7.

Szegfűgombáink

Írta: Szemere László

Általános jellemzésük röviden: apró termetű, fehér spórás, gyér lemez-állású gombák. A lemezek nem lefutók. A kalap húsa is vékony, a tönk cingár, sokszor csöves.

Rendszeresen csak egyetlen egy fajtáját szoktuk fogyasztani, s így mindjárt nyújtom is ennek leírását.

Közönséges szegfűgomba. (Murasmius oreades Bolt.). Kalapja: Eleinte kissé púpos, majd szétterülő, ekkor pereme felhajló. Sima, száraz. Színe a világos okkertől barnáig váltokozhat, olykor púpja sötétebb. Öt centiméterig nő, vagy igen kövér talajon hat-hét centiméterig is. Bélése: Szabadon álló, a tönköt legfeljebb csak érintő, de nem lefutó lemezei a kalap színénél világosabbak. A lemezek szélesek, ritkán állók.

Tönkje: Tömött, vagy csöves, végig egyforma vastag (három-négy milliméter), nyolc centiméterig nőhet, olyan színű, mint kalapja, felül olykor fehérpihés-szálas. Szívós, szárazon megsodródó. Húsa: Fehéres sárga; kellemes ízű és szaga is jó, szegfűszegre emlékeztető.

Mezőkön, réteken, legelőkön, olykor gyér akácoserdőben is terem májustól október végéig. Néha kis körökben, seregesen fordul elő.

A szegfűgomba a legelső rendű éti gombák közé tartozik, főként levesbe való. A rendszeren szűrös tönköket ne használjuk fel, s az elöregedett példányokat se.

Borsika szegfűgomba. (*Marasmius terginus* Fr.). Jeleztem ugyan, hogy más szegfűgombával nem igen élünk, ez a gomba azonban némely vidéken előkerül és ott gyakran kerül a közönséges szegfűgomba közé. A **borsika szegfűgomba** még kisebb, kalapja és tönkje is világos vörhenyes-barnás, később a kalapja fehéresre fakul.

Fokhagymaszagú gomba. (*Marasmius scorodonius* Fr.). Szagán kívül e gomba főként abban különbözik a közönséges szegfűgombától, hogy még cingárabb, vékonyka szára meg lefelé sötétedően vörösbarna, fényes. E gombácska erdőlakó. Szaga és íze annyira erős, hogy fokhagyma helyett ételek ízesítésére felhasználhatjuk. Azonban csak gyéren találkozunk vele, össze is véthetjük a többi fokhagymaszagú szegfűgombával, így hát gyakorlati jelentősége nincs.

Megmaradunk hát a közönséges szegfűgomba mellett. De hogy azt is nyugodtan fogyaszthassunk, meg kell ismerkednünk azokkal a mérges gombácskákkal is, amelyek bizony belé csúszhatnak a nem eléggé óvatos gombaszedő serpenyőjébe.

Aprótermetű őzlábgombácskákkal tévesztik olykor össze szegfűgombánkat.

Vörhenyes őzlábgombácska. (*Lepiota helveola* Bres.). Vörhenyes-okkeres a kalapja. Ez, és a többi apró őzlábgomba is, puha húsú, lemezeik pedig sűrű állásúak. Ezekre ügyeljünk - és a szegfűgomba szagára! - amikor gyűjtünk, amikor meg úgy vesszük, akkor a kosárban levő összes gombát vegyük szemre,

kiselejtezve onnan a lagymatag, összepréselődött gombákat, továbbá az igen sötét kalapúakat (a kis gyepi döggomba miatt!), végül azokat, amelyek bár merev húsuak, de lefutó lemezűek. Mert a szegfűgomba lemezei sohasem futnak le a tönkre.

Mind az őzlábgombák, mind pedig a tölcsérgombák is fehér spórás gombák, s így a kihullatott spóra színénél fogva ezeket nem különíthetjük el a szegfűgombáktól, amelyek ugyancsak fehér spórásak. Különben is akkor, amikor egy kosárból válogatjuk ki a nem enni való gombákat, nincs időnk arra, hogy a spóraszínt vizsgálgassuk.

Meg kell tehát ismerni a bajt okozó gombákat is.

Parlagi tölcsérgomba. (*Clitocybe corda* Schff.). Közös termőhelyüknél fogva a legtöbb galibát ez a gomba okozza. Olykor több is a galibánál, bizony halált is okozhat. Ezért már itt közlöm a leírását: Kalapja: Világos okker barna, de eleinte fehéresen hamvas. Domború, majd besüppedt, tölcséres, de szabálytalanul karéjos is lehet. Kettő-öt centiméter átmérőjű. **B***. Színük világosabb, eleinte sűrűn állók, az idős gombák már kevésbé. Egyébként keskeny, lefutók, különféle hosszúak.

Tönkje ugyanolyan színű, mint a kalapja. Nem mindig egyenletes, rendszeren kissé zömök, kettő-három centiméter hosszú, három-nyolc-tíz milliméter vastag. Húsa barnás-piszkos-fehéres, jóízű, és szaga is kellemes, a szegfűgomba szagára emlékeztető. Leforrázás nélkül halálosan mérges, leforrázva alig ártalmas. Némely vidéken tudják ezt, s a piacon is árulják, figyelmeztetve a vevőket hogy a gombát forrázzák le.

Jobb az ilyen gombát teljesen elkerülni! A parlagi tölcsérgomba ugyanolyan helyeken terem, mint ahol a közönséges szegfűgomba is. Gyakran teremnek egymás közelében, s így az összetévesztésre sok alkalom adódik, főleg ősszel, mert kis tölcsérgombánk tavasszal és nyáron ritkán jelenik meg.

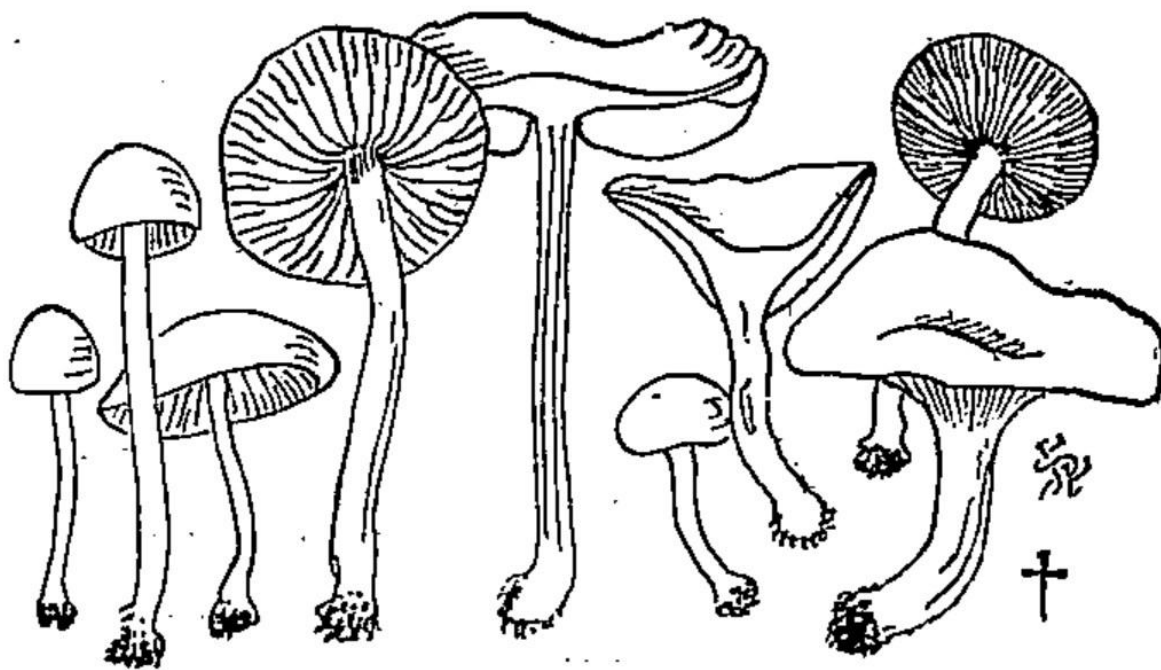
A két gomba között a fő különbség abban áll, hogy a parlagi tölcsérgomba lemezei sűrűbb állásúak, és lefutók. Ez a jegy azonban a félig kinőtt gombácskán nem mindég szembeszökő. A parlagi tölcsérgomba is merev húsú, s így e réven már bajosabb a gyűjtött szegfűgombák közül kiválogatni.

Legjobban a gyűjtő végezheti az elkülönítést. Ő látja a terepen a gombákat. Nem egyet. Lát apró, lát kinőtt gombákat vegyesen. A kinőtt példányok feltétlenül elárulják mivoltukat, mert akkor a szegfűgomba lemeze már gyér és széles, a parlagi tölcsérgomba lemezkéi keskenyek és lefutók. A gyanús csoportban aztán nem keres szegfűgombát.

Susulyka gomba. (*Inocybe*). Elég gyakran okoznak bajt ezek a gombák is. Ezek kalapja rendesen púposabb, behasadozó, sokszor elrongyolódó, puha, szóval olyként kikíváncsoznak a gyűjtött szegfűgombák közül, mint a kis őzlábgombák.

Ezenkívül a susulykák lemezei megbarnulnak, mert spóraporuk nem fehér. Némely susulykagomba erdőn kívül is terem, erdei tisztásokon, egyébként erdőkben, kertekben honosak.

A fajok egymáshoz sokszor igen hasonlítanak, azért itt egynek sem nyújtom leírását. Nem fogunk tévedni, ha a szegfűgomba jegyeire ügyelünk, legalábbis a susulykákkal kapcsolatban nem, amelyek nem merev húsú, s nem jó szagú gombák.

Szegfűgombák s a mérges parlagi tölcsérgombák vázlatrajza.

(Szemere László rajza. Utánnymás tilos.)

Szöveg-köztí ábránkon balról öt szegfűgomba látható. Tőlük jobbra négy parlagi tölcsérgomba van feltüntetve. Szélsőségeikben, főleg az idős gombák alig hasonlítanak egymásra, de a legapróbbakat, vagy a félig ki nőtteket sokszor összecserélhetjük, ha nem vagyunk eléggé óvatosak. Még ha ismerjük is a bélyegeket, akkor is nagyon kell vigyázni, főleg, ha már esteledik, s mi mégis gombát gyűjtünk.

Gyepi döggomba. (*Entoloma sericeum* Bull.). Végül még erről a kis döggombáról kell megemlékeznem, mint olyanról, amely közös termőhelyeinél fogva a szegfűgombák közé kerülhet.

Ez hús-vöröses spórájú gomba, s így az érett gomba lemezeinek színe is rózsaszínű hús-vöröses. Az egész gombácska (mert csak kettő-hét centiméter átmérőjű) zömökebb alkotású, kalap-

jának színe pedig barna, (olykor sötétbarna), s így már kevésbé hasonlít a szegfűgombához.

* Gombáink leírásánál a következő rövidítések szerepelnek: K. = a gomba kalapja, B. = a gomba bélése (lemeze, vagy csöve), T. = a gomba tönkje, H. = a gomba húsa, G. = a gomba. – Sz. L.

(Nimród Vadászlap, 1947, vol.34, no.2, p.28-29)

Friss gomba eltartása

A puha, lagymatag húlsú gombákat pár napig is nehéz eltartani. A májgomba már másnapra megsavanyodik. A gombákat, ha elszállításuk idejéig üdén akarjuk tartani, akkor először is válogassuk át gyűjtött készletünket, azaz a nyüves, az előregegett példányokat kiselejtezzük. Ne legyenek a gombák nedvesek. Az átválogatott gombákat deszkatalcára rakjuk, egy rétegben, s tegyük hűvös, de száraz helyre.

Készletünket naponként vizsgáljuk át, kiselejtezve a romlásnak indultakat. Csak végszükségből tartogassuk így gombáinkat. Igyekezzük azokat mielőbb felhasználni. Ami pedig sok a konyhára; azt tartósítsuk késedelem nélkül.

Enyhe teleken sokszor találunk csonttá fagyott gombát. Ezeket, mint a megfagyott, de utóbb felengedett zöldségfélét, mielőbb fel kell használni.

Van olyan gomba is, mint a téli fülőkegomba, amely ismételt megfagyás után is életképes marad.

(Nimród Vadászlap, 1947, vol.34, no.2, p.28-29)

Kilengések

Írta: Szemere László

Előttek fekszik a Nimród Vadászlap I. évfolyamának 4. és 5. száma. Amiket e két számból olvastam, azok lelkem húrjain visszhangot pengetnek. Ezek nyomán szabad legyen egy pár olyan sort is papírra vetnem, ami nem gombászat.

A 4. számában írja Bástyai Lóránt (1), hogy a solymászat kevésbé zavarja a vadakat, mint a puskával való vadászás.

Hát igen. A vadakat és madarakat igen jó megfigyelőképességgel áldotta meg az Alkotó. Többször láttam, hogy a vízparton delelő vadrécék felett gatyás ölyv repült el. Azok gyenge hápogással jelezték, de meg se mozdultak. Nemcsak a ragadozó madár minemű voltát ismerték fel, hanem tisztában voltak annak szándékával is. Mert, ha a gatyás ölyv a vadrécékre vetette volna magát, a récék bizonyára menekültek volna.

Néha megtörténik az is, hogy az egyébként „hasznos” ragadozó madarak is ki-ki lengenek, mint például az az egerészölyv, amely egy nyúlra csapkodott. Nyulam azonban nem futamodott meg. Nyilván látta, hogy csak műkedvelő ellenségről van szó. Hátsó lábaira állva, szaporán felfelé pofozkodva tartotta magától távol a nem egészen „tisztességes” szándékú ostromlót. Hogy mi lelt volna e jelenet vége, nem tudom, mert mint „inter duos litigantes” közbeléptem én, mint harmadik.*1

Megállítottam szekeremet, amelyen egy zászlós bajtársam, tiszt legényem és jómagam utaztunk, valahol Galícia közepében.

A legközelebbi vasútállomás felé törekedtünk, amely azonban még igen messze volt.

A lucernás táblán a nézeteltérők tőlem úgy százötven méter távolságra lehettek. A függőleges nyúl igen jó célt mutatott. Becses húsára is szükségünk volt, mert egyre jobban távolodtunk tábori konyhánktól és élelmiszer tartalékunk erősen fogyott. Szóval német gyalogsági puskámat vállhoz emeltem, s Apollónak, aki a céllövészek istene is – a nyúl egyik combjának áldozati elégetését ígertem, ha lövésem sikerül.

Éles csattanás és legényem már hozza is a nyulat, felette örvendezve. Ölyvem ezalatt nagy undorral vijjogva a felhőkbe vetette magát.

Hát bizony igen jókor jött a katona-vadász zsákmány, amely azonban csak ötven százalékig volt érvényes. Mert volt ugyan vadászjegyem, s a szeptember se volt tilalmi idő. Vadászjegyet azonban nem érvényesíttettem Galícia területére. S a kérdéses lucernatábla tulajdonosa sem hívott vadászatra.

Legkevésbé volt azonban szép az, hogy az Apollónak ígért nyúlcombot is megettük! A bosszúállásáról ismert istenség aztán számos elhibázott lövésemmel torolta meg szószegésemet. De nem sokáig, mert a mostoha körülmények miatt később – miként Homérosz hősei – a sporthorgászatra fanyaldtam, s közben pedig, már vagy húsz éve, gombászattal is foglalkozom.

Emiatt elég gyakran lázadozik is a vérem, s fel-felsóhajtok, miként azt Ézsaiás próféta is tette a pusztában.*2. Egyszer, mikor horgáskészletemmel az Isterbác [2] erdő pocsolyásán át

a Kigyós érhez törekedtem, hát egy másutt felriasztott hatalmas szarvasbika rohant felém. Nagyokat cuppogott a tocsogós talajon. Megálltam, mert kíváncsi voltam, hogy mikor vesz majd észre a sík terepen. Ötven méterre megközelített, akkor rám bámult, s irányt változtatva tovább poroszkált. Olyan nagy, szinte esetlen, szarvasbikát soha életemben még nem láttam. De csak a teste volt nagy, agancsa csak gyenge páratlan tízes volt.

Az 5. számban a vágómadarak pedzéséről (2) is szó esett. Szép számmal láttam már pedzést, s megértem a solymászok szenvedélyét is. Hiszen már Homérosz is számos ilyen jelenetet énekelt meg, – mármint azt, hogy a sas ezt vagy amazt fogott – pedig a görögök – tudtommal – nem solymásztak.

Valamikor – 1913-1914-ben – nekem is volt két szépreményű parlagi sasom. Ezeket azért szedtem ki fészükéből, hogy majd solymászatra fogom őket idomítani. Jött azonban 1914 nyara. Beöltözködtem.

Két sasom, uhum, madárgyűjteményem éppen úgy megsemmisült, mint dr. Kökényesy Péter íróársam trófeái.(3)

Jegyzetek:

*1. A két veszekedő közt. – „Inter duos litigantes tertius gaudet” (A két veszekedő közt a harmadik örül), latin közmondás eleje. – Szerk.

*2. Nálam így:

*„Volna csak énnékem forintom ezernyi,
adnék én tinéktek főgombásznak lenni!
De mivel énnékem sok forintom nincsen;
hát csak gombászokodom, verje meg az isten”* – Sz.L.

*3. Monostorszeg és Bezdán bácskai községek közötti erdőség egyik fele. A másik a Kozora. – Sz.L.

Irodalom:

(1) *Bástyai Lóránt*: Zavarja-e a pedzőmadár területünk vadját. - *Nimród Vadászlap*. I. (XXXIII.) évfolyam, 4. szám, 60. oldal.

(2) *Bástyai Lórántné, Radnóthy Erzsébet*: Egy solymászjelölt élményei. – *Nimród Vadászlap*. I. (XXXIII.) évfolyam, 5. szám, 77. oldal.

(3) *Dr. Kökényesy Péter*: Visszaemlékezés. – *Nimród Vadászlap*. I. (XXXIII.) évfolyam, 5. szám, 80. oldal.

(*Nimród Vadászlap*, 1947, vol.34, no.5, p.76)

A cövekelés

A cövekelés az orvvadászatnak ma már kiveszőben lévő formája. Az orvvadászok, – hajdanán leginkább a pákászok, – felkutatták a földön, vagy alacsonyan költő sasok fészket, s amikor a sas-fiak már jókorára nőttek, egy cöveket vertek a földbe, s ahhoz egy kötéllal kipányválták a sasfiókákat, hogy azok később se hagyhassák el a fészek környékét.

Így a sasok zsákmányából aztán egészen a fagyok beálltaig a pákász is kivette a részét, mert a helyhez kötött fiókáknak az öregek odahozták a zsákmányt.

Hogy pedig ennek a felettébb kényelmes „solymászatnak” cövekelés volt a neve, azt korán elhunyt néprajzkutató barátom, *dr. Györffy István* derítette ki régi írások tanulmányozása során.

Legkiadósabb zsákmányra a réti sasok fészkenél lehetett számítani. Ez a pompás madár – míg sűrűbben előfordult -alkalmilag a földön is költött.

Bácskában hallottam egy erdőőrtől, hogy ott még szokás a cövekelés. Hozzátette még azt is, hogy ha a lelketlen cövekelő rövid időn belül dús zsákmányt óhajtott, akkor pár öltéssel bevarrta a sas-fiak végbélnyílását. Ezután a művelet után a fiak folytonosan vijjogtak. Az öregek pedig úgy vélték, hogy éhesek szegények, s nagy buzgalommal hordták részükre a prédát.

(*Nimród Vadászlap, 1947, vol.34, no.5, p.76*)

Madaraink újabb névjegyzéke

írta: Szemere László

A Magyar Madártani Intézet legutóbb 1938-ban állapította meg honi madaraink hivatalos magyar nevét.(1) Azelőtt – 1918-ban – Chernel István tette közzé „Komendator”-át: „A Magyar Birodalom madarainak Névjegyzéke” címmel.

Mindkét névjegyzék, a korábbi, már szélteben-hosszában elterjedt madárneveken, csak kevés változtatást eszközölt.

Felsorolom itt azokat a változtatásokat, amelyek lapunk olvasóit érdekelhetik.

A fekete varjú *kormos varjú* lett. Ez az a varjúféleségünk, amely csőralkat és életszokások révén a dolmányos varjúval egyezik, csak hogy egyszínű fekete.

A magtörő (*Nucifraga caryocatactes* L.) *fenyőszajkó* lett. Népies neve a Székelyföldön *kendermagos szajkó*. Közönséges víg erdei dalosunk a barátka poszáta neve *barátposzáta* lett. A kecskefejő *lappantyú* lett, tehát visszakapta hajdani nevét. Egy ritkább bagolyféleség, a gatyás csuvik gatyás kuvik nevet kapott.

Megváltoztatta Schenk az uráli bagoly nevét is, mégpedig hosszú-farkú *bagolyra*. Méltán, mert e jókora bagoly hegyvidékeinken éppen olyan otthonos, mint az Ural-hegységben.

A kerecsen sólyom újabb neve: ráró-sólyom. Rárónak Chernel munkája óta („Magyarország Madarai”) azt a madarat neveztük, amelyik most halászsas lett. Schenk Jakab, maradandó

értékű tanulmányában (2), bebizonyította, hogy a ráró ősi soron sályom volt, s így nem illetheti a halászsast. E sas (Pandion haliaetus L.) nem tévesztendő össze az ugyancsak szenvedélyesen halászó réti sassal! (Haliaetus albicilla L.).

A keleti sas (Aquila nipalensis Cab.) *pusztai sas* lett.

A kis héjasas (Hieraetus pennalus Gm.) visszakapta régi nevét: *törpe sas*. Chernel azért módosította a nevét, mert újabban előkerült ennek a sasnak egyik nagy termetű rokona (Hieraetus fasciatus Vieill.), amely a héjára emlékeztető testalkata miatt a héjasas nevel kapta.

A nagy-ritka rövid-ujjú karvaly *kis héja* lett. A közönséges héjánknak egy másik atyafia (Accipiter gentilis buteoides Menzb.) pedig *északi héja*.

A dunnaréce a *pehelyréce* nevet kapta. A pusztai tyúk neve most *sivatagi talpastyúk*. A talpastyúk neve *pusztai talpastyúk* lett. A pajzsos cankó most már *borzas cankó*. Egy sirályszerű madár, a háromujjú csüllő neve most már csak *csüllő*.

Többi vízi-mocsári madarainknak, továbbá a tyúk- és galamb-rokonságú madaraknak a neve a régi maradt.

Irodalom:

(1) Schenk Jakab: A történelmi Magyarország madarainak névjegyzéke. *Aquila*, 1935-1938. 9-79. oldal.

(2) Schenk Jakab: Magyar solymász madárnevek. *Aquila*, 1935-46. 207-209. oldal.

Vadkacsa- és vadlibaprém

Írta: Szemere László

Lapunk november 15-i számában *dr. Nagy Jenő* barátomnak megható cikkét (1) olvasva, eszembe jutott az a két kis bundácska, amelyet nála láttam Debrecenben, több mint húsz évvel ezelőtt.

Azoknak a vadászoknak a kedvéért, akiknek alkalmuk van sok vadlibát és vadkacsát löni, – ismertetem itt azokat a bundácskákat, amelyeket *dr. Nagy Jenő* akkor még kis lánykájának csináltatott.

Az egyik, a kisebbik, ha jól emlékszem, ujj nélküli lélekmelegítő volt, ez csupa réce „skalpokból” állott. Azaz a gácsér tőkés rucáknak csak a fejbőrét és a nyakbőr egy részét használta fel a szűcsmester, olyként illesztve a bőrdarabkákat össze, hogy egy fej zománcos tolla a másik fej-, illetve nyakrész fehér örvével lett határos, s így tovább.

Tehát olyan volt az egész, mint ama vadásztarisznya vagy muff-fedők, amelyeket a szűcsmester csupa rókaláb bőrdarabkákkal díszesített, hol a rozdsaszín a feketével adta a mozaikot. Ezek azonban elbújhatnak színpompa dolgában a vadkacsa-fejbőrből készült mozaik-prém mellett. Itt a színhatást a zománcos tollak ragyogása felfokozta.

Hogy milyen sok, illetve hány darab vadrécére van szükség csak egy kis mellénykéhez is, annak *dr. Nagy Jenő* a megmondhatója.

A másik bundácska nagyobb volt. Bélése csupa vadlibapehely. Ennél nem a színhatáson volt a hangsúly. Barnás-szürke az egész, de feltűnt minden képzeletet felülmúló lágyságával.

A vadlibák alsó bőre (melli rész) kellett ide, tehát kb. másfél arasz hosszú és félannyi szélességű négyszögletes darab. Ebből a külső (durva) tollakat ki kelt húzogatni, hogy a bőrön csak a pehelytollak maradjanak. A bundácska könnyű volt és mégis igen meleg.

(1) Dr. Nagy Jenő: Bolyongásaim a drávafoki őserdőkben. *Nimród*. 1947. november 15. II (XXXIV) évfolyam, 22. szám, 343. oldal.

(*Nimród Vadászlap*, 1947, vol.34, no.24, p.380)